

© Uluslararası **İnsan Bilimleri** Dergisi
ISSN: 1303-5134
www.insanbilimleri.com
Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2007

Çocuk Cinsel İstismarı : Sıklığı, Etkileri ve Okul Temelli Önleme Yolları

Ayşe Rezan Çeçen*

Özet

Çocuk cinsel istismarı nedenleri karmaşık, kısa ve uzun vadede psikolojik yönden ağır olumsuz sonuçların yaşanmasına, bireyin yaşam kalitesini ve yaşam doyumunu olumsuz etkilemeye neden olan ciddi bir sosyal problemdir. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde cinsel istismarın sıklığı, çocuk üzerindeki kısa ve uzun süreli etkileri ve önleme yolları son 30 yıldan beridir önemli bir disiplinler arası çalışma alanı olmuştur. Ancak ülkemizde çocuğa yönelik cinsel istismarın sıklığı, etkileri ve önlenmesine ilişkin yeterli çalışmaların yapılmadığı gözlenmektedir. Bu çalışmada gelişmiş ülkelerde çocuğa yönelik cinsel istismarın görülme sıklığı, çocuk üzerindeki yıkıcı etkileri ve önleme çalışmaları ile ilgili alan yazın gözden geçirilmiş ve makalenin sonunda ülkemizde çocuk istismarı ile mücadelede okul temelli önleme müdahale programlarının uygulanmasının önemi belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk cinsel istismarı, Görülme yaygınlığı, Etkileri, Okul temelli önleme programları

* Yrd. Doç.Dr. A.Rezan Çeçen, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik
e-posta: arcecen@cu.edu.tr

Child Sexual Abuse: Prevalence, Effects and School Based Prevention

Ayşe Rezan Çeçen*

Abstract

Child sexual abuse is a complex and serious phenomena that causes short and long term debilitating effects on individuals and their quality of life and life satisfaction. Last three decades child sexual abuse (prevalence, effects and prevention methods) has been very important multidisciplinary topic in academic field in North American developed countries but In our country, Turkey there are not sufficient studies related to prevalence, effects and prevention of child sexual abuse. In this study child sexual abuse reviewed considering prevalence, effects on child and prevention in the light of literature. The last part of article has been suggesting and stressing urgently intervention school-based prevention programs child sexual abuse to prevent child sexual abuse.

Keywords: *Child sexual abuse, Prevalence, Effects, School based prevention programs*

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

Çocuk cinsel istismarı nedenleri karmaşık, kısa ve uzun vadede psikolojik yönden ağır olumsuz sonuçların yaşanmasına, bireyin yaşam kalitesini ve yaşam doyumunu olumsuz etkilemeye neden olan ciddi bir sosyal problemdir. Cinsel istismar, rıza yaşının altında bulunan bir çocuğun, cinsel açıdan olgun bir yetişkinin cinsel doyumuna yol açacak bir edim içerisinde yer alması ya da bu duruma göz yumulması olarak tanımlanmaktadır (Child Abuse Prevention Association, 2000). Cinsel istismar farklı şekillerde örneğin; sözel istismar, açık saçık telefon konuşmaları, teşhircilik, röntgencilik, cinsel ilişkiye tanık edilme/olma, bedenine cinsel amaçla dokunma, müstehcen yayınlara konu etme , fuhşa itme, ırza geçme, ensest- yasak sevi (aile içi cinsel istismar) şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Son otuz yıldan beri Kuzey Amerika ülkelerinde (Amerika ve Kanada) çocuğa yönelik cinsel istismarın yaygınlığının sanıldığından çok daha fazla olduğunu, cinsel istismarın istismara uğrayan birey, onların aileleri ve toplum üzerindeki ciddi sonuçlarına ilişkin farkındalığın önemli bir biçimde arttığı görülmekte, buna karşın ülkemizin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde ise bu konuya halen gereken önemin verilmediği gözlenmektedir.

Görülme Sıklığı: Ülkemizde çocuğa yönelik cinsel istismarın sıklığına ilişkin sağlıklı istatistik verilere ve tatmin edici araştırma sonuçlarına ulaşamamış olmamıza karşın, Amerika Birleşik Devletleri'nde bu konuda yapılan çalışmalar, çocukların yaklaşık %12'sinin cinsel olarak istismar edildiğini (U.S. Department of Health and Human Services, 2000), kadınların %27, erkeklerin ise %16 sının çocuklukları ya da ergenlikleri boyunca en az bir kez cinsel istismara maruz kaldığını göstermektedir (Timnik, 1985; Finkelhor, Hotaling, Lewis ve Smith, 1990). Farklı yaş, etnik köken, ırk ve sosyo-ekonomik düzeyden gelen çocukların cinsel istismara maruz kalabildikleri görülmektedir (Finkelhor, 1994). Yapılan bu çalışmalar ışığında her yıl yaklaşık yarım milyon çocuğun cinsel istismara uğradığına işaret edilmekte ve Kuzey

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

Amerika ülkeleri dışındaki ülkelerde de istatistik sonuçlarının benzeştiği tahmin edilmektedir (Finkelhor ve Dziuba-Leatherman, 1994).

Cinsel istismarın belirtileri ve bu belirtilerin şiddetini değerlendirmede, kabul edilmiş evrensel bir cinsel istismar tanımının olmamasından dolayı farklı çalışma sonuçlarını karşılaştırma ve yorumlamada güçlüklerin ortaya çıkması söz konusu olmaktadır (Renk, Liljequist, Steinberg, Bosco ve Phares, 2002; Black ve DeBlassie, 1993; Lawson,1993). Cinsel istismar toplumda sık rastlanan bir durum olmasına karşın, çoğunlukla gizli kalmakta, en çok yüzde 5-10'u ortaya çıkmaktadır. Bu eylemlerin yüzde 90'ı, çocuğun tanıdığı biri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Cinsel İstismarın Çocuk Üzerindeki Etkileri: Çocuğa yönelik cinsel istismar ile ilgili alan yazın tarandığında, cinsel istismarın çocuk üzerinde yıkıcı etkilere neden olduğu belirtilmektedir. Bu etkiler dört başlık altında toplanabilir (Finkelhor ve Browne,1985; Walker,1988): Bunlardan birincisi zedelenmiş cinselliktir (Traumatic Sexualisation). Yaşanılan istismar, cinsel norm ve standartlarda karmaşa yaratmakta ve hem cinsel duygular, hem de cinsel tutumların normal gelişimlerinden sapmasına ve uygun olmayan biçimler almasına neden olmaktadır(Kendall-Tacket, Finkelhor, Williams,1993). Özellikle çocuk birden fazla cinsel istismara maruz kalmışsa, cinselliğe ilişkin tutumlarının olumsuz etkilenmesinin yanısıra, ilerleyen yıllarda beden imajlarının bozulmasına, cinselliği ve kendi bedenini kirli, pis algılamasına neden olmakta, benlik saygılarının diğerlerinden daha düşük olduğu gözlenmekte (Alexander ve Lupfer, 1987) ve sağlıklı bir cinsel gelişim sürdüremedikleri rapor edilmektedir (NCH Children and Families Project Staff, 2001). Çocuğa cinsel doyum amacı ile yaklaşan kişi onun sevgisinden yararlanmış ve ona hediyeler vermişse, bu davranışlar çocukta cinsel davranışlarla ilişkili olarak ahlak karmaşası yaratmaktadır. İstismar edilen çocuk, cinselliği bir alış veriş- olarak değerlendirmekte ve yaşam boyunca sevgi elde edebilmek için cinsellik

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

gerekeceği gibi yanlış sonuçlara ulaşabilmektedir. Çocuk, böyle bir eyleme zorlanarak ve hırpalanarak itilmişse, bu deneyimler çocuğun cinsellikten korkmasına, kaçınmasına ve kaygı yaşanmasına neden olmaktadır (Finkelhor, 1986). Küçük yaşlarda bile (3-6 yaşlar) istismara uğrayan çocukların uğramayanlara oranla daha fazla psikosomatik tepkiler geliştirdikleri gözlenmiştir (Friedrich ve Schafer,1995).

Cinsel olarak istismar edilen çocukların, yetişkinlik yıllarında kendi çocuklarını bu yönlerden gereği gibi korumadıkları da görülmüştür. Cinsel istismar, çocuğun kendisi ve diğerleri yani kişiler arası ilişkilerinde karmaşaya neden olur. Erkek çocuklar, eşcinsel olup olmadıkları gibi şüphelere düşebilirler. Kızlar ise, cinsel çekiciliklerini kaybettikleri şüphesini sıkça yaşamakta, yaşlılarına göre cinsellikle ilgili aşırı davranışlarda bulunabilmektedirler (Finkelhor, 1986). Çocukluk yıllarında cinsel istismara uğrayan çocuklar, yetişkinlik yıllarında cinsel tepkilerde azlık, cinsel doyumda eksiklik ve diğer cinsel fonksiyon bozuklukları gibi ciddi cinsel problemlerle yüzyüze kalmaktadırlar (Gold, Milan, Mayall,1994; Wyatt, Gutrie ve Notgrass,1992)

Ortaya çıkan bir diğer olumsuz etki ise, güven duygusunun zedelenmesidir (Jenny, Roesler ve Poyer,1997) Küçük yaşlardaki çocuklar ve ergenler, çoğu zaman tanıdıkları ve güven duydukları, ailelerinde veya yakınlarındaki bir yetişkin tarafından cinsel istismara uğramaktadırlar (Dube ve Herbert,1988). Bir çalışmada çocukken (oniki yaşın altında) cinsel istismara uğramış yetişkinlerin %86'sının kendilerini istismar edenleri tanıdıklarını (%20 baba, %16 akraba, %50 ahabap yada ailenin iyi tanıdıklarını düşündükleri arkadaşları) ve hatta öncesinde sevdikleri kişiler olduğunu rapor etmişlerdir (Jenny, Roesler ve Poyer,1997). Böyle sevilen ve güven duyulan birisi tarafından istismar edilmek, çocukta güven duygusunun derinden zedelenmesine ve kendisini ihanete uğramış hissetmesine neden olmaktadır. Yani güvendiği, sevdiği kişi ona yalan söylemiş ve sevgisini kötüye kullanmıştır (Finkelhor, 1986;

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

Wehrspann, Klajner-Diamond, LeBaron ve Winder, 1986). İstismarda bulunan yabancı birisi ise, bu duygu nispeten daha hafif olacaktır. Ancak böyle bir durumda çocuk, onu korumakla yükümlü olan ailesine, kendisini gereği gibi korumadıkları için öfke ve düşmanlık duyabilmekte ve bu kez de onlar tarafından ihanete uğradığı duygusunu yaşamaktadır. Ayrıca aile, olup bitenden dolayı çocuğa inanmaz ve onu ayıplar bir tavır takınırsa, bu durumda çocuğun kendisine olan bütün saygısı zedelenecek, kendini değersiz hissedecek ve muhtemelen içe kapanacaktır. Bu duyguların sonuçları yetişkinlik yıllarına kadar uzanabilen, kendini diğer insanlardan ayırma, onlarla içten ilişkiler kuramama, topluma ters düşen davranışlar, madde bağımlılığı veya suça yönelme formlarında ortaya çıkabilmektedir (Finkelhor, Hotelling, Lewis ve Smith,1990; Wurtele,1997).

Cinsel istismarın çocuk üzerinde ortaya çıkardığı bir diğer olumsuz etki ise, güçsüzlük (powerlessness) ya da çaresizliktir. Çocuk, isteği ve iradesi dışında cinsel istismara uğrayıp bunu engelleyemediği durumlarda kendini yoğun bir biçimde güçsüz ve çaresiz hissetmektedir. Eğer olay birden fazla kez tekrar ederse ve bunu engellemek için elinden bir şey gelmezse, çocuğun yaşadığı çaresizlik duyguları artmakta, bunun aksine eğer bir şekilde istismarı önlemeyi (örn; güvendiği birilerinden yardım almak için kendini açmak) başarabilirse, çaresizlik duygularının yerine olayı kontrol edebilme ve üstesinden gelme duygusu yaşanmaktadır. Ancak yardım için kendisini açtığında ve yetişkinler tarafından buna inanılmadığında ise öfke, endişe, korku, korkulu rüyalar ve psikosomatik v.b. belirtilerin yaşanma olasılığı artmaktadır. Bunun yanı sıra çaresizlik duyguları çocuğun mücadele etme yeteneğini kaybetmesine, bir anlamda boyun eğmesine ve kendini bir şeyleri değiştirmek konusunda güçsüz hissetmesine neden olmaktadır. Yaşanılan bu duygusal karmaşa ve çelişkiler öğrenme güçlüklerine, okula devam etmemeye, okuldan kaçmaya ya da okuldan ayrılmaya, suç

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

işlemeye, intihar girişimlerine neden olabilmektedir (Sgrio, 1982; Choquet, Darves-Bornoz, Ledoux, Manfredi, Hassler, 1997).

Kişi, kendisine yöneltilen zorbalığı bir başkasına yönelterek çaresizlik ve güçsüzlük duygularının üstesinden gelmeye çabalayabilir ya da saldırganlığını kendi bedenine yöneltip intihara teşebbüs edebilir (Berliner ve Saunders,1996; Ystgaard, Hestetun, Loeb, Mehlum,2004; Briere,1992). Beşbin dokuz yüz doksan beş kişilik Avusturalya örnekleminde çıktıkları kadın ve erkek ikizler üzerinde yaptıkları çalışmada Dinwiddie,Heath,Dunne, Bucholz, Madden, Slutske ve ark. (2000). ikizlerden cinsel istismara uğrayanların uğramayanlara oranla daha fazla patoloji gösterdiklerini ve erkeklerde cinsel istismara uğrama ile intihar düşünceleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuşlardır. Fergusson, Horword ve Lynsky (1996) 1.019 ergen üzerinde yaptıkları çalışmada aile, sosyal ve bireysel faktörleri (örn; ailenin işlevselliği, zeka, ergende yaşam olayları, okul başarısı) kontrol değişken olarak ele alınmış ve cinsel istismara uğrayan ergenlerde depresyon, kaygı ve yönelim bozuklukları, madde kullanımı ve intihar davranışlarının cinsel istismara uğramayanlara oranla anlamlı bir biçimde yüksek olduğunu ve ağır düzeyde cinsel istismarın en yüksek psikopatoloji riskiyle ilişkili olduğunu rapor etmişlerdir.

Son olarak etiketlenmek (stigmatisation)/damgalanmak, istismara uğrayan çocukta kalıcı olumsuz etkilere neden olabilmektedir. İstismara uğrayan çocuk utanç, suçluluk kirlenmişlik gibi duyguları zaman içerisinde benliğine yerleştirir ve kendini olumsuz algılamaya başlar. Bazen bu olumsuz kavramlar saldırgan tarafından çocuğa yöneltilir. Saldırgan çocuğu ayıplayarak, utandırarak, suçluluk hissi uyandırarak ya da aşağılayarak olanları gizlemeyi sağlamaya çalışabilir. Damgalanma duygusunu güçlendiren toplumun ebeveynlerin ve ailedeki diğer üyelerin çocuğu ayıplamaları ve suçluluk duyurtmalarıdır. Çok küçük yaşlardaki çocuklar cinselliği ve ahlak kurallarını bilemedikleri için damgalanma duygusu geliştirmeyebilirler.

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

Toplum kurallarının katı ve dini baskıların yoğun olduğu toplumlardaki çocuklarda bu duygular daha kolay gelişmektedir. Çevrenin ve ailenin baskısı ve etiketlemesi nedeniyle kendisini akranlarının farklı görmesi sebebiyle istismara uğrayan çocuk görerek yalıtılmışlık ve anlaşılmamışlık duyguları yaşayacaktır (Finkelhor, 1990; Zautra,1993).

Yukarıda araştırma sonuçları sonucunda rapor edilen olumsuz etkilere paralel olarak Boney-McCoy ve Finkelhor (1995) rasgele örneklem yolu ile seçtikleri 10-16 yaş arasında 2000 genç üzerinde yaptıkları çalışmada cinsel istismara uğrayan gençlerin uğramayanlara oranla daha yüksek düzeyde psikolojik ve davranışsal semptomlar, travma sonrası stres bozukluğu ve akademik yaşamda güçlükler yaşadığını, ayrıca istismara uğradığını belirten erkeklerin anlamlı bir biçimde diğerlerinden daha depresif olduklarını, Johnson, Cohen, Brown, Smailes ve Bernstein (1999) 639 genç üzerinde yaptıkları çalışmada ise cinsel istismarın yüksek düzeyde çeşitli kişilik bozuklukları, depresyon ile ilişkili olduğunu rapor etmektedirler. Fleming (1999) 3958 kişilik bir evrenden çektiği 710 kadın üzerinde yaptığı çalışmada, cinsel istismara uğrayanların daha fazla aile içi şiddet, tecavüz, cinsel problemler, akıl sağlığı ile ilgili problemler, düşük benlik saygısı, yakın ilişki kurmada güçlükler yaşadıklarını ve cinsel istismarın derecesi arttığında, olumsuz etkilerinin de arttığı rapor edilmektedir. Stein, Golding, Siegel, Burnam ve Sorenson (1988) ise 3132 kişi üzerinde yaptıkları çalışmada , cinsel istismara uğrayanların %75'inin yüksek düzeyde stres, kaygı, suçluluk ve depresyon yaşadığını rapor ettiklerini belirtmekte ve cinsel istismara uğrama ile yaşamı boyunca en az bir kez psikiyatrik tanı alma (özellikle madde kullanımı, depresyon, fobi, panik bozukluk ve antisosyal kişilik bozuklukları) arasında ilişkiler olduğunu belirtmektedirler.

Çocuklar kolayca güven duydukları, kolayca korkutulabildikleri ve kandırılabilirdikleri için istismara çok açıktırlar. Ülkemizde ve dünyada kızlar erkeklere oranla daha çok istismar edilmekte ve istismar edenler ise genellikle erkek ve çocuğun tanıdığı kişilerden oluşmaktadır.

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

Birçok çocuk, suçluluk ve korku nedeniyle tekrar tekrar istismara maruz kalmaktadır. Bu çocuklar sık sık yeniden istismar edilecekleri ve ebeveynlerinin onları terk edecekleri duygusunu yaşamaktadırlar.

Çocuklar aşağıda belirtilen gerekçelerle yaşadıkları istismar olayını anlatmazlar ya da anlatamazlar. Eğer bunlar okul personeli ve ebeveynler tarafından bilinirse çocuklara bu konuda yaklaşımları da farklı olacaktır.

* İstismar eden kişi yakınları ya da akrabalarıdır.

*Tacizci tehdit etmiştir yani olanları söylerse sevdiklerinin başına kötü şeyler geleceğini, onları öldürebileceğini ya da kendisinin hapse gireceğini söylemiştir.

*Hiç kimsenin kendilerine inanmayacağını düşünürler.

*Başlarına iş açmak, anne babalarının ve sevdiklerinin gözünde değerlerini yitirmek, etiketlenmek istemezler.

*Tacizci korumak istedikleri bir kişidir.

*Bunu açıklayacak konuşma kabiliyetine çoğu zaman sahip değildirler

Sgroi (1982) ise cinsel istismara uğrayan çocukların sık sık aşağıdaki duygusal ve davranışsal ipuçlarını sergilediklerini rapor etmektedirler. Cinsel istismara uğrayan çocukların bu olaylara tepkileri, cinsel istismarın şiddetine ve türüne, ortaya çıkma sıklığına ve yaşlarına göre değişmektedir.

*Rasgele cinsel ilişkide bulunma, baştan çıkarıcı davranışlar,

*Yetişkinlere güven eksikliği veya alışılmadık tarzda korku,

*Yaşına uygun olmayan bir şekilde cinsel davranışlar hakkında detaylı bilgi,

*Yeme ve uyku alışkanlıklarında değişim,

*Akademik performans ve notlarında düşüş,

*Okul ödevlerine konsantre olmada güçlük,

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

- *Okul aktivitelerine ilginin aniden azalması ya da kaybolması,
- *Okula erken gelme ve gönülsüz, isteksiz eve dönüş,
- *Kızgınlık,düşmanlık ya da saldırgan davranışlar,
- *Sahte bir olgunluk, tam anlamıyla itaat gösterme,
- *Üzerini giyiniş çıkartırken sorun çıkarma,
- *Gerileme davranışları örneğın parmak emme,yatak ıslatma,bebek konuşması,
- *Kabuslar görme, anneye daha fazla yapışık olma, başka insanlara yaklaşmama, durduk yerde ağlama nöbetleri, huzursuzluk
- *Hiç yapmadığı bir biçimde eskisinden daha iyi, hiç hata yapmamaya çalışan bir çocuk olmak için çabalamak,
- *Tekrarlayan el ve beden yıkamaları ya da aşırı mastürbasyon,
- *Psikosomatik bazı belirtilerde artış örn; karın ağrıları, baş ağrıları
- *Gizemli bir yapı ,duygu ve düşüncelerini paylaşmada isteksizlik,
- *Aşırı utanç, suçluluk ya da kaygı ifadesi,
- *Arkadaş edinememe ya da arkadaşlığı devam ettirememe,
- *Evden kaçma davranışı.

Cinsel istismara uğrayan çocuklar yukarıda sayılan bütün bu semptomları gösterecek anlamına gelmemektedir, ancak bu belirtilerden bir kaçını bir arada bulunuyorsa çocuk, gerek ebeveynleri gerekse okul personeli tarafından dikkatle izlenmeli ve duyarlı olunmalıdır (Muro ve Kottman, 1995)

Çocuk Cinsel İstismarını Önleme Yolları: Bu çalışmaların birincil, ikincil ve üçüncül düzeyde yapıldığı görülmektedir. Birincil düzey çalışmalar örgün eğitimde yani okullarda ve risk altındaki çocukların cinsel istismara ilişkin bilgilendirilerek istismara maruz kalınma olasılığına karşı çocuğun bilgi ve beceri açısından güçlendirilmesini içermektedir. İkincil düzey

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

çalışmalar toplumda cinsel istismar açısından risk faktörlerinin ve gruplarının belirlenmesi, cinsel olarak istismar edilen çocuğun sistem içerisinde yaşadığı güçlük ve stres kaynaklarının giderilmesi, güvenliğinin sağlanması, çocuğun korunması ve güçlendirilmesi için gereksinim duyulan yasal düzenlemeleri, üçüncü düzey çalışmalar ise cinsel olarak istismar edilen çocukta ortaya çıkabilecek kısa ve uzun süreli etkilerin azaltılmasına yönelik, daha çok klinik düzeyde iyileştirici çalışmaları içermektedir.

Okul Temelli Cinsel İstismarı Önleme Programları: Birincil düzey çalışmalar, okullarda öğrencilere, ebeveynlere ve çocuğun okul ortamında etkileşimde bulunduğu okul personeline yönelik olarak düzenlenmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada’da cinsel istismarın sanıldığından fazla sıklıkta ortaya çıktığının anlaşılmasıyla yetmişli yılların ortasından itibaren bu tip önleme çalışmalarının uygulanmaya başladığını görüyoruz. Özellikle feminist bakış açısına sahip olan Florence Rush ve Judith Herman 80’li yıllarda bu çalışmaların daha fazla sıklıkta kullanılmasına katkıda bulunmuşlardır. Rush ve Herman Amerika toplum yapısının erkeklerin kadın ve çocuk üzerinde egemen olduğu ve güç kullandığı bir yapı olduğunu ve bu nedenle istismarla sık sık yüzyüze gelmekten kaçınılamayacağını belirtmektedirler. Toplumsal farkındalığın artmasının ardından 80’li yıllarda ve daha çok sonlarında bu konuda profesyonel ve ampirik çalışmaların hızla arttığı gözlenmektedir. Toplumsal farkındalık ve araştırmaların artışı Kuzey Amerika ülkelerinde cinsel istismarın önlenmesine yönelik programların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır (Boles, 2003). Ülkemizde kullanılmamasına karşın gelişmiş ülkelerde bireylerin küçük yaşlardan başlayarak cinsel istismardan korunabilmeleri ile ilgili farklı isimler altında (örn; kişisel güvenlik yada iyi dokunuş kötü dokunuş gibi eğitim programları) okul temelli beceri eğitimi programlarının uygulanarak, bireylerin cinsel istismara karşı uyanık, bilinçli ve donanımlı olmalarının sağlanması hedeflenmektedir.

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

Amerika Birleşik Devletlerinde Finkelhor ve Dzibua-Leatherman (1995) yaptıkları alan araştırmasında 10 ve 16 yaşlarındaki 2000 çocuğun %67 sinin okul temelli cinsel istismardan korunma programına katıldıklarını belirlenmiştir. Gibson ve Leitenberg (2000) 825 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları sörvey tipi araştırmada ilkokul yıllarında okul temelli cinsel istismardan korunma programına katılan üniversite öğrencilerinin katılmayanlara oranla yarı yarıya daha az istismara maruz kaldıklarını rapor etmektedirler. Okul temelli cinsel istismardan korunma programları pek çok farklı şekilde düzenlenmesine ve uygulanmasına karşın tamamında ortak olan temalar bulunmaktadır. Bu temalar; uygun olmayan yetişkin davranışı, yetişkin tarafından herhangi bir şey vaat edildiğinde yada hediye verilmek istediğinde direnç gösterme, ortamdan çabucak ayrılabilme ve olayı güven duyduğu birine söyleme, gizlememe ya da saklamamaktır (Conte, Rosen ve Saperstein, 1986). Amerika Birleşik Devletlerinde okul temelli cinsel istismarı önleme ya da kişisel güvenlik programları her yaştan çocuklara hatta kreş ve anasınıfı çocuklarına bile uygulanmaktadır. Programlar farklı formatlarda 1 ile 12 ya da daha fazla oturum, kitap ve uygulama, beceri kitaplarından çalışmaların sağlanması, filmler, drama, tiyatro, sınıf tartışmaları, rol oynamalar ve böyle bir durumla karşılaşıldığında kuralların belirlenmesi gibi daha çok bilişsel davranışsal ağırlıklı teknikler kullanılmaktadır (Wolfe, 1998). Ancak bazı uygulamacılar çocukların cinsellikle ilgili yanlış mesajlar almalarından endişe duyduklarından doğrudan cinsellik üzerinde konuşmak yada tartışmak yerine cinsel istismar durumunu fark edebilme ve kendini koruma üzerine odaklanırlarken bazıları ise doğrudan cinsellikle ilgili konuşulması gerektiğini ancak bu durumda istismarın fark edebileceğini öne sürmektedirler (Finkelhor, 1986). Verilecek beceri eğitimi programında dikkat edilecek en önemli ve hassas nokta ise öğrencilerde korku ve kaygıya neden olmadan, yanlış ve olumsuz bir cinsellik anlayışına neden olacak mesajlardan kaçınılmasıdır.

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

Cinsel istismarı birincil düzeyde önleme çalışmaları literatürde ve uygulamada etkili bir yöntem olarak kabul edilmesine karşın, bu önleme çalışmalarını uygulayacak yeterli personelin olmayışı (Bolen, 2003), ülkemiz dahil gelişmekte olan ülkelerde cinsel istismarı önlemede disiplinlerarası bir yaklaşımın benimsenmemiş olması nedeniyle bu önleme çalışmalarının okullarda uygulanmasını güçleştirmektedir. Önleme çalışmalarında kullanılan diğer bir yol ise, cinsel istismarla ilgili risk faktörlerinin ve gruplarının belirlenerek, cinsel istismardan korunabilmeleri için onların sahip oldukları becerilerin güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Dubowitz, 1989). Çoğunlukla ilköğretim birinci kademedede uygulanan pek çok programın içeriği ve etkililiği, yapılan bilimsel çalışmalarla belirlenmeye çalışılmıştır. Davis ve Gidyöz (2001) çocuklara uygulanan cinsel istismarı önleme programlarının etkililiğini değerlendirmek üzere büyük ölçekli bir çalışma yapmıştır. Davis ve Gidyöz(2001) literatürde daha önce yapılmış 3-13 yaş arasında okul temelli cinsel istismarı önlemeyle ilgili 27 çalışmayı belirlemişler ve yaş, müdahale programının sunum şekli, öğrencilerin katılım şekli, uygulamayı yapan kişinin nitelikleri ve cinsiyeti, programın süresi, öntest ve son test arasındaki zaman aralığı, kullanılan ölçme araçları ve yöntemlerini dikkate alarak 8115 kişiden oluşan bireyleri seçmişlerdir. Bu çalışmaların tümü değerlendirildiğinde, çocuklara uygulanan cinsel istismarı önleme becerileri eğitiminin çocukların cinsel istismardan korunmaya yönelik bilgi ve becerilerinin artırılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İlgili literatürde bu sonucu destekleyen pek çok çalışma yapıldığı görülmektedir (Finkelhor, 1986; Conte, Rosen, Saperstein ve Shermack, 1985; Nemerofsky, Carran ve Rosenberg, 1994; Saslawsky ve Wurtele, 1986; Wurtele, 1990; Wurtele, Gillispie, Currier ve Franklin, 1992). Korumasız, savunmasız ve yaş gereği bilinç olarak pek çok şeyin farkında olmayan yaşça küçük çocuklar çok daha fazla cinsel istismar riski ile karşı karşıya kalmaktadır (Karayel, 2006; Sandalcı, 2004). Başlangıçtaki geriye dönük (retrospektif) vaka çalışmaları değerlendirildiğinde cinsel istismarların ancak %3 ile

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

%6'sının kayıtlara geçtiği rapor edilirken, halkın bilinçlendirilmesi, cinsel istismarın bildirilmesinin yasalarla zorunlu hale getirilmesi ve küçük yaştan itibaren cinsel istismara yönelik verilen beceri eğitimi programları sonucunda, cinsel istismarın rapor edilme oranının %30'lara kadar yükseldiği, yani insanların bunu açıklamakta daha cesaretli davrandıkları bildirilmektedir (Gibson ve Leitenberg, 2000; Wolfe, 1998). Ülkemizde Yalın, Kerimoğlu ve Erman (1995) 3-6 yaş çocukların ebeveynleri ile yaptıkları çalışmada, annelerin üçte birinin çocuklarına cinsel istismarla ilgili bilgiler öğrettiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak ülkemizde cinsel istismarın önlenmesinde polisiye tedbirler, yasalar ya da istismara maruz kalan çocukların kliniklerde sağaltımlarının yanı sıra henüz cinsel istismara maruz kalmadan çocukların kendi güvenliklerini sağlamaya yönelik okul temelli cinsel istismarı önleme çalışmalarının planlanmasına ve etkililiklerinin değerlendirilmesine acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca ebeveyn, öğretmen ve okul psikolojik danışmanlarının da cinsel istismar konusunda bilgilendirilmeleri ve cinsel istismarın yaşandığına ilişkin ipuçlarının neler olduğunun öğrenilmesi ve yasal sorumlulukları konusunda bilgilendirilmelidirler. Bu eğitim programlarının uygulanması ve ebeveyn ve okul personelinin cinsel istismara ilişkin bilgilendirilmeleri yoluyla bireylerin cinsel istismara karşı uyanık, bilinçli ve donanımlı olmalarında önemli ve etkili bir adım atılmış olacaktır .

Kaynaklar

- Alexander, P., Lupfer, S. (1987). Family characteristics and long-term consequences associated with sexual abuse. *Archives Sexual Behavior*, 16, 235-245.
- Berliner, L., Saunders, B. E. (1996). Treating fear and anxiety in sexually abused children: Results of a controlled 2-year follow-up study. *Child Maltreatment*, 1, 294-309
- Black, C. A. ve DeBlassie, R. R. (1993). Sexual abuse in male children and adolescents: Indicators, effects, and treatments. *Adolescence*, 28(109), 123-133.

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

- Bolen, R. M. (2003). Child sexual abuse: Prevention or promotion? *Social Work*, 48(2), 174-185.
- Boney-McCoy S, Finkelhor D (1995) Prior victimization: a risk factor for child sexual abuse and for PTSD-related symptomatology among sexually abused youth. *Child Abuse and Neglect*. 19(12):1401-1421.
- Briere, J. (1992). Methodological issues in the study of sexual abuse effects. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 284-288.
- Choquet, M., Darves-Bornoz, M.J., Ledoux, S., Manfredi, R., Hassler, C. (1997). Self reported health and behavioral problems among adolescent victims of rape in France, *Child Abuse and Neglect*, 21(9), 823-832.
- Conte, J., Rosen, C., Saperstein L., ve Shermack (1985). An evaluation of a program to prevent the sexual victimization of young children. *Child Abuse and Neglect*, 9, 319-328
- Davis, K.M., Gidycz, C.A. (2000). Child sexual abuse prevention programs: A meta-analysis. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 257-265.
- Davis, K.M., Gidycz, C.A. (2001). Review: School based child sexual abuse prevention programs are effective for improving prevention skills and knowledge. *Evidence Based Mental Health*, 2, 12-14.
- Dinwiddie, S., Heath, A.C., Dunne, M.P., Bucholz, K.K., Madden, P.A., Slutske, W.S. ve ark. (2000). Early sexual abuse and lifetime psychopathology: A co-twin-control study. *Psychological Medicine*, 30, 41-45
- Dube, R., ve Herbert, M. (1988). Sexual abuse of children under 12 years of age: A review of 511 cases. *Child Abuse and Neglect*, 12, 321-330.
- Dubowitz, H. (1989). Prevention of child maltreatment: What is known. *Pediatrics*, 83, 570-577.
- Fergusson, D.M., Horwood, L.J. ve Lynskey, M.T. (1996) Childhood sexual abuse and psychiatric disorder in young adulthood: II. Psychiatric outcomes of childhood sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34, 1365-1374
- Finkelhor, D. (1986). Prevention : A review of programs and research . In D. Finkelhor (Ed.), *A sourcebook on child sexual abuse* (pp. 224-254). Beverly Hills, CA: Sage
- Finkelhor, D. (1990) Early and long term effects of child sexual child sexual abuse : An update. *Professional Psychology: Research and Practice*, 21, 325-330.
- Finkelhor, D. (1994) Current information on the scope and nature of child sexual abuse. *The Future of Children*, 4, 31-53.

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

- Finkelhor, D.ve Browne, A. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the research. *Psychological Bulletin*, 99, 66-77.
- Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I.A., Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics and risk factors. *Child Abuse and Neglect*, 14, 19-28.
- Finkelhor, D. Ve Dziuba-Leatherman, J. (1995) Victimization prevention programs: A national survey of children's exposure and reactions. *Child Abuse and Neglect*, 19, 129-140
- Gibson, L., ve Leitenberg, H. (2000). Child sexual abuse prevention programs: Do they decrease the occurrence of child sexual abuse? *Child Abuse and Neglect*, 24, (9), 1115-1125.
- Gold, S. R., Milan, L. D., Mayall, A. ve Johnson, A. E. (1994). "A cross-validation study of the Trauma Symptom Checklist: the Role of Mediating Variables." *Journal of Interpersonal Violence* 9 (1): 12-26.
- Jenny, C., Roesler, T. A., ve Poyer, K. L. (1994). Are children at risk for sexual abuse by homosexuals? *Pediatrics*, 94, 41-44.
- Karayel, A. (2006). Retrospektif bir çalışma. 2001-2005 yılları arasında Adana ili Emniyet Müdürlüğüne Yansıyan Cinsel Taciz Vakalarının İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Kendall-Tackett, K. A., Meyer-Williams, L., ve Finkelhor, D. (1993). The impact of sexual abuse on children: a review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*, 113, 164-180.
- Lawson, C. (1993). Mother-son sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*, 1, 261-269
- Mian, M., Wehrspann, W., Klajner-Diamond, H., Le Baron, D. Ve Winder, C. (1986). Review of 125 children 6 years of age and under who were sexually abused, *Child Abuse and Neglect*, 10 (2) 223-29.
- Muro, J. J.; Kottman, T. (1995). *Guidance and Counseling in the Elementary and Middle School*. Brown ve Benchmark Publishers: Iowa.
- NCH Children and Families Project Staff (2001). *Creating a safe place: Helping children and families recover from child sexual abuse*, Jessica Kingsley Publishers, 31-45.
- Nemerofsky, A. G., Carran, D. T., Rosenberg, L. A. (1994). Age variation in performance among preschool children in a sexual abuse prevention program. *Journal of Child Sexual Abuse*, 3, 85-102.

A. Rezan Çeçen: *Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları*

- Page,Z.A. (2004a). Çocuk cinsel istismarı: Cinsel istismara neden olan etkenler ve cinsel istismarın çocuklar üzerindeki etkileri, *Türk Psikoloji Yazıları* ,7,13, 103-113.
- Renk, K., Liljequist, L., Steinberg, A., Bosco, G., & Phares, V. (2002). Prevention of child sexual abuse: Are we doing enough? *Trauma, Violence and Abuse*, 3, 68-84.
- Sandalcı,F.S.(2004). Aile içinde ve dışında uğradığı cinsel istismar nedeni ile korunma altına alınan ve SHÇEK kuruluşlarında bakılan çocukların sosyo-demografik özellikleri ve korunma süreçleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi
- Saslowsky, D.A., Wurtele, S.K. (1986). Educating children about sexual abuse: Implications for pediatric intervention and possible prevention. *Journal of Pediatric Psychology*, 11, 235-245.
- Sgroi,S. (1982) *Handbook of clinical intervention in child sexual abuse*. Lexington,M.A: D.C. Heath
- Timnik,L. (1985). The sexually abused children. *Child Abuse and Neglect*, 2(5),345-356.
- Walker C. E. (1988)*The physically and sexually abused child:Evaluation and treatment*. Pergamon Books Inc.
- Wolfe, V.V. (1998). Child sexual abuse. In E.J. Mash., R.A. Barkley . *Treatment of childhood disorders* (pp.545-597). New York: Guilford Press.
- Wurtele, S.K.(1990) Teaching personal safety skills to four year old children: A behavioural approach. *Behaviour Therapy*, 21, 25-32
- Wurtele, S.K., Gillispie,E.I., Currier,L.L, Franklin,C.F.(1992). A comparison of teachers vs. parents as instructors of a personal safety program for primary school students. *Child Abuse and Neglect*, 16, 127-137
- Wyatt G.E, Gutrie D, Notgrass C.M: Differential effects of women's child sexual abuse and subsequent sexual revictimization. *J Consultant Clinical Psychology* 60:167-173. 1992
- Yalın A, Kerimoğlu E, Erman H. (1995) Okul öncesi çocuklarda cinsel istismarı önleme programı: Anababaların tutumu, görüş ve davranışlarının taranması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 2(1), 18-29.
- Ystgaard,M., Hestetun, I., Loeb,M., Mehlum,L.(2004). Is there a spesific relationship between childhood sexual and physical abuse and repeated suicidal behaviour?, *Child Abuse and Neglect*, 28, 863-875.